

Η ΠΑΡ' ΕΓΓΑΜΟΥ ΠΡΟΣΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΜΟΝΑΧΙΚΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΟΣ ΕΠΑΓΕΤΑΙ ΑΥΤΟΔΙΚΑΙΩΣ ΤΗΝ ΛΥΣΙΝ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ;

Υ Π Ο

ΣΤΑΥΡΟΥ ΙΩΣ. ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ

ΔΙΟΙΚΗΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

I. Εισαγωγικῶς.

Κατὰ τὸν ΜΓ' κανόνα (κ) τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου¹, καθ' ὃν «Ἐξὸν ὑπάρχει χριστιανῶ τὸν ἀσκητικὸν ἐλέσθαι βίον, καὶ τὴν πολυτάραχον ζάλην τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ἀποθέμενον², ἐν μοναστηρίῳ εἰσιέναι, καὶ κατὰ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἀποκαρῆναι, καὶ οἰωδῆποτε πταίσματα ἀλφ. Ὅ γὰρ Σωτῆρ ἡμῶν Θεὸς ἔφη· τὸν ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω. Ὡς οὖν τῆς μοναχικῆς πολιτείας τὴν ἐν μετάνοιᾳ στηλογραφούσης ζωῆν, τῷ γνησίως ταύτῃ προστιθεμένων συνευδοκοῦμεν· καὶ οὐδεὶς αὐτὸν παρεμποδίσει πρὸς τὴν τοῦ οἰκείου σκοποῦ ἀποπλήρωσιν», ἡ ἐπιλογή τοῦ μοναχικοῦ βίου παρὰ τοῦ ἔχοντος τὰ ὑπὸ τοῦ κανονικοῦ δικαίου ἀπαιτούμενα προσόντα, ἀσκεῖται ἀπολύτως ἐλευθέρως³.

Καίτοι λίαν λεπτομερῶς ὅμως αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πηγαὶ ρυθμίζουσι τὰς προϋποθέσεις προσκτῆσεως τῆς μοναχικῆς ιδιότητος, ἐν τούτοις οὐδεμίαν ποιοῦνται μνείας περὶ τοῦ τρόπου ἀποκάρσεως τοῦ ἐγγάμου πιστοῦ. Καὶ σιωπῶντος μὲν τοῦ νόμου, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν, τὴν, κατ' ἐφαρμογὴν τῆς διατάξεως τοῦ κ. ΜΗ' τῆς αὐτῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐλευθέραν ἀπόκαρσιν, τὴν μὴ ὑποκειμένην εἰς περιορισμὸν τινα, πλὴν ἐκ τῆς μελέτης τῶν πηγῶν ἀσφαλὲς δύναται νὰ ἐξαχθῇ συμπέρασμα, ὅτι ἡ περιβολὴ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος παρ' ἐγγάμου, ἐν τῇ πράξει συνήρτα δυσχερείας τινάς. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπῆρτε τὴν ἐγγραφον συγκατάθεσιν τοῦ ἐτέρου τῶν συζύγων ἢ τὴν περιβολὴν τοῦ μοναχικοῦ σχήματος καὶ παρ' αὐτοῦ.

1. Βλ. Γ. Α. Ράλλη—Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων καὶ ἱερῶν Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων, τόμοι α-στ. Ἀθῆναι 1852-1859 (ἐφεξῆς. Σ.) τ. β' σελ. 408.

2. Ἐρθῶς ἀποθεμένου Σ. β' 408 σημ. 1.

3. Τῆς μοναχικῆς κουρᾶς προηγείται ἡ μοναχικὴ δοκιμασία, περ' ἧς βλ. Π. Παναγιωτάκου, Σύστημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ, τ. δ' τὸ δίκαιον τῶν μοναχῶν, Ἀθῆναι 1957, σελ. 50 ἐπ.

Τὴν γνώμην ταύτην ἐδράζομεν ἐπὶ τῆς διατάξεως τοῦ Βαλσαμῶνος (Σ. β', 421) ὀριζούσης, ὅτι «εἰ δὲ τις ἐρεῖ, καὶ μὴν ἢ ἀπόκαρσις, καὶ μὴ θέλοντος θατέρου τῶν ὁμοζύγων γίνεται ἀσφαλῶς». Τὴν αὐτὴν διάταξιν ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τῷ Ματθαίῳ Βλαστάρῃ (Σ. στ' 178), ἥτοι «ἢ γὰρ ἀπόκαρσις καὶ ἀκιντος θατέρου τῶν ὁμοζύγων γίνεται ἀσφαλῶς».

Ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἀνωτέρω ἐρμηνευτικῶν διατάξεων — αἵτινες περιέργως θέτουσιν ἐν ἡττονι μοῖρα τὸ μυστήριον τοῦ γάμου τοῦ μοναχικοῦ θεσμοῦ¹ δημιουργεῖται τὸ εὐλογον ἐρώτημα τοῦ λόγου τῆς θεσπίσεώς των. Ἀσφαλῶς δὲ οὐδεὶς θὰ ὑπῆρχε πρὸς θέσπισιν αὐτῶν λόγος, ἐὰν ἢ παρ' ἐγγάμου ἐπιλογῆ τοῦ μοναχικοῦ βίου ἡσκειτο ἐλευθέρως. Σοβαρά, ὡς φαίνεται, θὰ προεβάλλετο ἀντίδρασις ἐκ μέρους τοῦ ἐτέρου τῶν συζύγων, τοῦ τελείως ἀπροστατεῦτου ἐγκαταλειπομένου, ἢ ἀντίδρασιν διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἢ Ἐκκλησία ἀντιμετώπισεν ἀποτελεσματικῶς καὶ δι' αὐτὴν ἀνωδύνας.

Ἐκ τῆς διατάξεως ἐπίσης τοῦ κ. ΜΗ' τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου², καθ' ἣν ἢ σύζυγος τοῦ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπισκόπου ἀνερχομένου

1. Ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου πάντως ἐπαρκῶς προστατεύεται ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων. Πρβλ. τοὺς κατωτέρω - τοῖς κληρικοῖς - ἀναφερομένους.

Ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Α' ἐπιστολῇ του (Α 7, 27) ἀπαγορεύει τὴν λύσιν αὐτοῦ: «Δέδεσαι γυναικί; μὴ ζῆτει λύσιν».

Ὁ Ε' Ἀποστολικὸς Κανὼν (Σ. β 7) κελεύει ὅπως «Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐμβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας· ἐὰν δὲ ἐμβάλῃ ἀφορίζεσθω, ἐπιμένων δὲ καθαιρεῖσθω».

Ὁ ΙΓ' κ. τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου (Σ. β' 333-334) τὸ αὐτὸ ἐπιτάσσει: «ὡσαύτως καὶ εἰς τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐμβαλλεῖ, ἀφορίζεσθω. Ἐπιμένων δὲ καθαιρεῖσθω».

Ἐξαιρέσις θεσπίζεται μόνον διὰ τοὺς τῷ Ἐπισκοπικῷ ἀξιώματι ἀνερχομένους καὶ τοῦτο δὲ «ὡς θέλοντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν εἰς πλεῖονα εὐταξίαν προκόψαι» καὶ «ἵνα τοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ οἰκείου βίου ἀπευθύνειν πρὸς ἀκριβῆ συμμόρφωσιν». (Βαλσαμῶν Σ. β' 332). Οὕτως, ὁ ΙΒ' κ. τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου (Σ.β' 330) ἀπαγορεύει εἰς τοὺς ἐπισκόπους μετὰ τὴν χειροτονίαν «συνοικεῖν ταῖς ἰδίαις γαμεταῖς» καὶ ἐπιβάλλει διὰ τοῦ ΜΗ κ. τῆς τὴν ὑποχρεωτικὴν εἰσαγωγὴν αὐτῶν εἰς Μοναστήριον.

2. Ἐχούσης οὕτω: «Ἡ τοῦ πρὸς Ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου γυνή, κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς προδιαζευχθεῖσα, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῇ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν, ἐν μοναστηρίῳ εἰσίστω, πόρρω τῆς τοῦ ἐπισκόπου καταγωγῆς ὀικοδομημένα, καὶ τῆς ἐκ τοῦ ἐπισκόπου προνοίας ἀπολαύετω· εἰ δὲ καὶ ἀξία φανεῖη, καὶ πρὸς τὸ τῆς διακονίας ἀναβιβαζέσθω ἀξίωμα» (Σ. β' 419).

Πάντως ἔδει νὰ προηγηθῆ διάζευξις. Κατὰ Ζωναρᾶν, (Σ. β' 419) «οὐκ ἀκούσης τῆς γυναικὸς διαζευγνυσαὶ αὐτῆς τὸν ἄνδρα βούλεται ὁ κανὼν, καλούμενον εἰς ἐπισκοπὴν, ἀλλ' ἐκ συμφώνου». Ἐναντιουμένης τῆς γυναικὸς δὲν ἐπέρχεται διάζευξις, οὐδὲ καὶ χειροτονία εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἐπισκόπου, Βαλσαμῶν Σ. β' 421.

Σύμφωνοι ὡς πρὸς τὴν κοινῇ συναίνεσιν διάζευξιν οἱ Ἀριστηνός, Σ.β' 423 «δεῖ τὴν κατὰ κόσμον κοινὴν συμφωνίαν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς διαζευχθεῖσαν τοῦ πρὸς ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου...» καὶ Ματθαῖος Βλασταρῆς Σ. στ 185 «ὁ ε' τῶν ἀγίων Ἀποστόλων

κληρικοῦ ὑποχρεωτικῶς εἰσῆρχετο εἰς Μοναστήριον¹, εἰκάζομεν, ὅτι καὶ ἡ σύζυγος τοῦ μοναχοῦ θὰ εἶχε τὴν αὐτὴν μὲ τὴν σύζυγον τοῦ Ἐπισκόπου τύχην² καίτοι αἱ πηγαὶ πληροφοροῦσιν, ὅτι δύναται αὕτη ἀπρὸς ἑτέραν συζυγίαν ἐλθεῖν³.

Πάντως ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πηγῶν οὐδὲν τὸ συγκεκριμένον προκύπτει.

Διὰ τὴν ἐγκαταβίωσιν ἐγγάμου ἐν Ἀγίῳ Ὄρει ἀπηγεῖτο ἡ προσαγωγή διαζευκτηρίου⁴. «Νῦν, ὁ ἰσχύων Καταστατικὸς Χάρτης τοῦ Ἀγίου Ὄρους⁵ δὲν ρυθμίζει τὸ θέμα. Ἐξ ὧσιν ὁμῶς γνωρίζομεν, ἐν τῇ πράξει αἰτεῖται ἡ προσαγωγή ἐγγράφου συγκαταθέσεως τῆς συζύγου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πιστεύομεν, ὅτι ἡ παρ' ἐγγάμου πρόσκτησις τῆς μοναχικῆς ιδιότητος δὲν ἡσκειτο ἐν ἀπολύτῳ ἐλευθερίᾳ⁶.

κιάων, Ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, τὴν αὐτοῦ γυναῖκα, προφάσει εὐλαβείας, ἐκβάλλοντα, ἀφορίζει, μέχρις ἂν αὐτὸς προσλάβηται, ἐπιμένων δὲ καθαιρεῖ» καὶ Σ.β' 190 «Ἐξῆν μὲν γὰρ αὐτῇ πρὸ τῆς χειροτονίας τοῦ ἀνδρὸς μὴ διαζυγῆναι, κἀντεῦθεν καὶ τὴν χειροτονίαν κωλυθῆναι καὶ τὴν ἀπόκασιν· ὅτι δὲ γε τὰ τῆς χειροτονίας, συνήνεσε, δέον καὶ τῇ ἀποκάρσει τὴν διάζευξιν βεβαιώσασθαι...».

Ἄπορον εἶναι πῶς ὁ Γ. Μπαλῆς, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, 1956, σελ.194, δέχεται, ὅτι ὁ γάμος οὗτος ἐλύετο ἄνευ δικαστικῆς ἀποφάσεως. Οἱ ὅροι «προδιαζευχθεῖσα» καὶ «διαζεύγυσθαι» ἀναφέρονται εἰς τὴν διὰ διαζυγίου λύσιν τοῦ γάμου (διάζευξιν) καὶ οὐχὶ εἰς τὴν διάλυσιν αὐτοῦ, ἥτις δὲν εἶναι διάζευξις. Πρβλ. Α. Τούσην, Οἰκογενειακὸν δίκαιον, 1959, σελ. 263 ὑποσημ. (in fine).

Μελετώντες τὸν κ. τοῦτον, παραλλήλως πρὸς τὸν κ. β' τῆς αὐτῆς Οἰκ. Συνόδου, διαπιστοῦμεν σοβαρὰν ἀντίθεσιν. Ὁ μὲν β' (Σ, β' 330/1) ἀπαγορεύει εἰς τοὺς ἐπίσκοπους τὸ «συνοικεῖν ταῖς ἰδίας γαμεταῖς» μετὰ τὴν χειροτονίαν· ἄρα ἐπιτρέπει τὴν χειροτονίαν τοῦ Ἐπισκόπου ἄνευ λύσεως τοῦ γάμου. Ὁ δὲ ΜΗ' κ. θέτει προϋπόθεσιν τῆς χειροτονίας τὴν διάζευξιν. Ταῦτα δὲ παρὰ τὸν Ε' Ἀποστολικὸν κανόνα (Σ. β' 7) ἐπὶ ποινῇ καθαιρέσεως ἀπαγορεύοντα τὴν τοιαύτην διάζευξιν.

1. Καὶ ἐκήρετο μοναχῇ. Πρβλ. Βαλσαμῶνα Σ.β' 422.

2. Τοῦτο ἐν τῇ πράξει καὶ σήμερον συνηθίζεται.

3. «καὶ οὐκ ἀδικεῖται τοσοῦτον» Βαλσαμῶν Σ.β. 421.

4. Δλ. Καθολικὸς Δελφικῆς-Περραιφικῆς Καθολικῆς ἐπιτομῆς τῶν ἐν ταῖς Κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀρχειοφυλακείου σφριζομένων ἐπίσημων ἐκκλησιαστικῶν ἐγγράφων περὶ τῶν ἐν Ἄθῳ Μονῶν (1630-1863) Κ/πολις 1902.

5. Τῆς 10ης Μαΐου 1924, κυρωθεὶς διὰ τοῦ ν. δ. τῆς 10/16 Σ/βρίου 1926 «Περὶ κυρώσεως τοῦ κ.χ. τοῦ ἁγίου Ὄρους» ΦΕΚ. Α 309/1926.

6. Τῶν παρ' ἡμῶν ἐγγράφων αἱ γνώμαι δίσταται. Οὕτως ὁ Π. Παναγιωτάκος, ἀνωτ. τ. δ' σελ.58, 254-255,256, δέχεται ὅτι ἡ ἐπιλογή τοῦ μοναχικοῦ βίου ἡσκειτο ἐλευθερῶς, ἐπαγομένη τὴν λύσιν τοῦ ὑπάρχοντος γάμου.

Ἀντιθέτως ὁ Γ. Μαριδάκης, τὸ Διαζύγιον, ἐκδ. β' 1938 σελ. 25 καὶ ΕΕΝ τ.δ' (1937) σελ. 164 δέχεται, ὅτι «ἡ κοῦρά δὲν συντελεῖται ἄνευ τῆς συναιρέσεως τοῦ ἑτέρου τῶν συζύγων» παραπέμπων εἰς Zmishman, Das Eherecht der Orientalischen Kirche, 1884, σελ. 775. Ὁμοίως, ὁ Πιερρακάκος, Τὸ μοναχικὸν πολίτευμα τοῦ Ἀγίου Ὄρους Ἄθῳ, 1925, σελ. 84, δέχεται ὅτι «ὁ ἐγγαμος δικαιοῦται νὰ μονάσῃ μόνον, ἐὰν παρέσχεν εἰς τὴν σύζυγον

II. Ἡ τύχη τοῦ γάμου τοῦ μοναχοῦ κατὰ τὸ Βυζαντινορρωμαϊκὸν δίκαιον.

Διὰ τὴν τύχην τοῦ γάμου τοῦ ὁπωσδήποτε περιβληθέντος τὸ μοναχικὸν σχῆμα, δὲν φέρεται ἐνδιαφερθεῖσα ἀρχῆθεν ἡ Ἐκκλησία. Πιθανῶς ἐδραστῆσα εἰς τὴν πρὸς νεκρὸν ἐξομοίωσιν τοῦ ἀποκαρέντος, χριστιανικὴν διδασκαλίαν¹ ἐθεώρει τὸν γάμον λελυμένον. Πάντως οὐδαμῶθεν δυνάμενα νὰ ἐξαγάγωμεν περὶ τούτου ἀσφαλὲς συμπέρασμα.

Πρῶτος — καὶ μόνος — ὁ πολιτικὸς νομοθέτης ρυθμίζει τὴν τύχην τοῦ τοιοῦτου γάμου. Οὕτως ἡ Νεαρά 22 κεφ. 5 (Βασιλικά 28,7,4) ὀρίζει, ὅτι: «Διαλύεται γὰρ γάμος κατὰ πρόφασιν ἄμεμπτον, ὅταν ἄσκησιν θάτερον ἔληται τῶν μερῶν πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβαῖνον ὁδὸν καὶ τὸν ἐν ἀγνεῖα

του τὸ διαζύγιον· ὁ ἔχων δὲ τέκνα ὀφείλει προσθέτως νὰ προσαγάγῃ ἐπίσημον πρᾶξιν ἐμφαίνουσαν, ὅτι διέθεσεν ἤδη ἕλην τὴν περιουσίαν του ἐν τῷ κόσμῳ...» πρβλ. καὶ σελ. 90 σημ. 39, ὁ Η. Λιακόπουλος ΕΒΝ. τ. δ' σελ. 364 δέχεται, ὅτι «ἀπρητεῖτο ἀμφότεροι οἱ σύζυγοι νὰ ἔδιδον κατ' ἐλευθέραν βούλησιν τὴν συγκατάθεσίν των». Ὁ Α. Τούσης, Οἰκογενειακὸν δίκαιον, 1956, σελ. 263 ὅτι «ἡ μοναχικὴ κουρά, ἢ μετὰ προηγουμένην συναίνεσιν τοῦ ἑτέρου τῶν συζύγων γενομένη», ἄνευ παραπομπῶν ὁμῶς εἰς πηγὴν τινα.

Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Κ. Ράλλη, Ἐγχειρίδιον Ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, τ. α' 1927 σελ. 173/4, ὅτι «συναίνεσις τῶν συζύγων δὲν ἀπαιτεῖται, ἅτε τῆς ἐπιλογῆς τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐπαγομένης αὐτοδικαίαν λύσιν τοῦ γάμου» δὲν εὐσταθεῖ, διότι ἡ μὲν συναίνεσις ἀφορᾷ εἰς τὰς προϋποθέσεις, ἢ δὲ λύσιν τοῦ γάμου εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιλογῆς τοῦ μοναχικοῦ βίου, ἐπερχόμενα συνήθως μετὰ τὴν κατόπιν τριετοῦς δοκιμασίας, μοναχικὴν κουράν, εἶναι δὲ ἀκατανόητος ἡ νομιμοποίησις τοιαύτης μακροχρονίου οἰκογενειακῆς ἐκκρεμότητος.

Πάντως «κατὰ τὸν κ. λθ' τῶν κανόνων τῶν πεμφθέντων τῷ 1666 τῇ ῥωσικῇ I. Σ. ὑπὸ τῶν πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας Πισίου καὶ Ἀντιοχείας Μακαρίου, οἱ ἐγγάμοι πρὸς τὴν ἑαυτὸν μοναχικὴν κουράν ἐχρηζον τῆς συναίνεσεως τῶν ἑαυτῶν συζύγων, ὁ δ' ἄνευ τῆς τοιαύτης συναίνεσεως ποιούμενος τὴν ἀπόκασιν αὐτῶν ἐτιμωρεῖτο ἐκκλησιαστικῶς» — Κ. Ράλλης ἀν. σελ. 174 σημ. 1.

Ὅτι διὰ τὴν ἀπόκασιν ἀπαιτεῖται διάζευξις, μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ σχολίου τοῦ Βαλαμῶνος (Σ. α' 297) «ἀπὸ δὲ τοῦ μονάσαι θάτερον τῶν ὁμοζύγων φησὶ ταῦτα. Τηνικαῦτα γὰρ κελεύομεν παρρησίαν εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικί, πρὸς τὰ καλλίω μεθισταμένους, διαλύειν τὸ συνοικέσιον καὶ ἀναχωρεῖν μετὰ τινος βραχείας ὑπολειμμένης τῷ καταλειμμένῳ παραμυθίας...»

1. «ὡς τεθνηκάς... σὺ δὲ τέθνηκας μὲν, καὶ ἐσταύρωσας τῷ κόσμῳ παντὶ» Μ. Βασιλείος, Ἀσκητικαὶ Διατάξεις κ' ἐν Migne Patrologia Graeca (M. P. G.). τ. 31 σελ. 4894, «τεθνηκῶς χθονίοισι, ἐπουρανίοισι μεμηλῶς», Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Περὶ μοναχῶν Λόγος, ἰθ' Μ.Ρ.Γ. τ. 36 σελ. 1061, «μέγα τι καὶ τολμηρὸν ἔστι, κατὰ μόνας ἡσυχάσαι τινά... ὡς τεθνεῶτα» Βαλαμῶνος Σ. β' 403, βλ. Ἰδίου Σ β' 670/1 «διὰ τὸ πρὸς τὴν νεκροποῖον διαγωγὴν ὀδεύειν...», οἱ τῇ μοναχικῇ ζωῇ συντασσόμενοι, ὡς τεθνηκότες τῷ βίῳ λογίζονται... Ζωναρᾶς Σ.β' 668, «νεκρωθέντες τῷ κόσμῳ διὰ τὴν ἐν Χριστῷ κερυμμένην ζωὴν», Ματθαῖος Βλαστάρης Σ, στ' 384, «ὁ ἀποθριζάμενος τῷ κόσμῳ καθάπερ νεκρὸς γενόμενος», Ἰωάννης Ἐπίσκοπος Κύτρου Σ. ε' 405.

Οὐχ εὐρηται ὁμῶς σαφὴς κανονικὴ διάταξις. Ὑπάρχει ὁμῶς τοιαύτη τοῦ πολιτικοῦ νομοθέτου: «τὸν μοναχὸν δοκεῖ τελευτᾶν» Νεαρά 22,5. Βασιλικά 28, 7,4.

βίον αἰρούμενον, τῆνικαῦτα γὰρ κελεύομεν παρρησίαν εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικί, πρὸς τὰ καλλίω μεθισταμένοις διαλύειν τὸ συνοικέσιον καὶ ἀναχωρεῖν μετὰ τινος βραχείας ὑπολειμμένης τῷ καταλειμμένῳ παραμυθίας ὕπερ γὰρ ἂν συμφωνήσειαν οἱ συμβαλλόντες ἀπὸ τελευτῆς γίνεσθαι κέρδος, τοῦτο ἔχειν δεῖ τὸν καταλειμμένον παρὰ θατέρου, εἴτε ἀνὴρ, εἴτε γυνὴ καθεστήκοι: διότι καὶ οὗτοι τὸ γε ἐπὶ τῷ συνοικήσαντι, δοκεῖ τελευτᾶν, ἑτέραν ἀνθ' ἑτέρας βίου πορείαν ἐλόμενος»¹.

Κατὰ τὴν διάταξιν ταύτην ὁ γάμος τοῦ περιβαλλομένου τὸ μοναχικὸν σχῆμα πιστοῦ διελύετο. Διελύετο ὅμως αὐτοδικαίως ἢ ἐπικολούθει διαζύγιον; Δοθέντος, ὅτι τὸ Βρ. δίκαιον, μόνον τρόπον λύσεως τοῦ γάμου ζώντων τῶν συζύγων γνωρίζει τὸ διαζύγιον², ἔπεται, ὅτι καὶ τοῦ ἐγγάμου μοναχοῦ, ὁ γάμος διὰ διαζυγίου ἐλύετο³. Ἴνα λοιπὸν ὁ γάμος τοῦ μέλλοντος νὰ μονάσῃ θεωρηθῆῖ λελυμένος, ἔδει νὰ προηγηθῆῖ διαζύγιον⁴.

Ἡ διάταξις αὕτη τῆς Νεαρᾶς 22,5 διετηρήθη ἐν ἰσχύϊ ὑπὸ τῆς ὁμοίας 117,12 τοῦ Ἰουστινιανοῦ (Βασιλικὰ 28,7,5), καθ' ἣν «τὰς εἰρημένας τοίνυν ἀπάσας αἰτίας τὰς τῷ παρόντι ἡμῶν νόμῳ περιεχομένας μόνας ἀρκεῖν κελεύομεν πρὸς τὴν διάλυσιν τῶν νομίμων συνοικεσίων· τὰς δὲ λοιπὰς ἀπάσας ἀργεῖν παρακελυόμεθα, καὶ μηδεμίαν ἄλλην αἰτίαν πλὴν τῶν ὀνομαστῶν ἐγκειμένων τούτῳ τῷ νόμῳ διαλύειν νόμιμον γάμον, εἴτε ἡμετέροις, εἴτε παλαιότεροις περιέχεται νόμοις».

Διὰ τῆς Νεαρᾶς 123 κεφ. 40 (Βασιλικὰ 4.1.11) ὁ Ἰουστινιανὸς ὀρίζει «εἰ δὲ συνεστῶτος ἔτι τοῦ γάμου ὁ ἀνὴρ μόνος ἢ ἡ γυνὴ εἰς μοναστήριον εἰσέλθοι, διαλυέσθω ὁ γάμος καὶ δίχα βεπουδίου⁵, μεθ' ὃ μέντοι τὸ πρόσωπον τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ μοναστήριον τὸ σχῆμα λάβοι».

1. Τὴν ῥύθμισιν ταύτην ἀποδέχεται ὁ Βαλαμῶν, Σ.β' 297. Πρβλ. ἄνωτ. σελ. 6 σημ.2.

2. Γ. Μαριδάκης, τὸ διαζύγιον σελ. 23: «Κατὰ τὸ Ἰουστινιάνειον δίκαιον δὲν ὑπῆρχον λόγοι διαζυγίου καὶ λόγοι αὐτοδικαίας λύσεως τοῦ γάμου. Ὑπῆρχον ἔπλως λόγοι λύσεως τοῦ γάμου ζώντων τῶν συζύγων. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ ἐπιλογή τοῦ μοναχικοῦ βίου» καὶ σελ. 24 «Εἰς τὸ Ἰουστινιάνειον δίκαιον δὲν ὑπῆρχον δύο θεσμοί, εἰς θεσμὸς διαζυγίου καὶ ἕτερος θεσμὸς αὐτοδικαίας λύσεως τοῦ γάμου. Ὑπάρχει εἰς καὶ μόνος θεσμὸς, ὁ τῆς διαλύσεως τοῦ γάμου ζώντων τῶν συζύγων».

3. Ὁ ὅρος «διλύεται» ὁ γάμος ἀνάγεται εἰς τὴν τοῦ διαζυγίου ἔνοιαν. Τοῦτο σαφῶς ἐρμηνεύει ἡ Νεαρὰ 22 κεφ. 4 «διαλύονται δὲ ἐν ζωῇ τῶν συμβαλλόντων γάμοι, οἱ μὲν συναυούντος ἑκατέρου μέρους... οἱ δὲ κατὰ πρόφασιν εὐλογον, οἱ δὲ καὶ bona gratia καλοῦνται, οἱ δὲ αἰτίας ἀπάσας χωρὶς, οἱ δὲ καὶ μετὰ αἰτίας εὐλόγον».

4. «Πλὴν οὔτε ἡ γυνὴ, οὔτε ὁ ἀνὴρ δύναται αὐτονόμως ἀναχωρεῖν χωρὶς κρίσεως καὶ ψήφου τῶν δικαστῶν, ὡς διάφοροι τοῦτο θεσπίζουσιν Ἰουστινιάνειοι Νεαρᾶν» (Ματθαῖος Βλαστάρης Σ στ' 177).

5. Ὁ ὅρος δίχα βεπουδίου ἔχει ἐνταῦθα τὴν ἔνοιαν τῆς ἀμοιβαίας συναίνεσις διαζεύξεως ἐπὶ σκοπῷ περιβολῆς τοῦ μοναχικοῦ σχήματος, πρβλ. Γ. Μπαλῆν, Οἰκογενειακὸν δίκαιον, 1956, σελ. 194. Τούτῳ τῷ λόγῳ ἀπαράμιττος προϋπόθεσις τῆς μοναχικῆς κούρας ἦτο ἡ συναίνεσις τοῦ ἑτέρου τῶν συζύγων. Μὴ παρεχομένης τῆς πρὸς κούραν συγκαταθέ-

Ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῆς διατάξεως ταύτης, διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς τοιαύτης τῆς Νεαρᾶς 22,5 δὲν ἦτο ἀναγκαία ἡ ἀποστολὴ ρεπουδίου, τοῦ διαζυγίου χορηγουμένου καὶ ἄνευ τούτου¹. Ἦρκει δηλαδὴ ἡ ἐπιλογὴ τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ μόνη διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ διαζυγίου. Πάντως διὰ τῆς ν. 117, 10 ἐπετρέπη τὸ *communī consensū* διαζύγιον ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς περιβολῆς τοῦ μοναχικοῦ σχήματος.

Ἐπειδὴ ἴσως παρατηροῦντο ἐκτροπαὶ ἀπὸ τῆς καθορισθείσης πρὸς λύσιν τοῦ γάμου διαδικασίας, ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς Νεαρᾶς 134,11 ἀπηγόρευσε τὴν δι' ἄλλου τρόπου λύσιν τοῦ γάμου, πλὴν τῆς διὰ τῆς ἀποστολῆς ρεπουδίου. Ὅριζει λοιπὸν ἡ Νεαρὰ αὕτη «Ἐπειδὴ δὲ τινες τὸν ἡμέτερον νόμον παραβαίνειν σπουδάζουσιν, ἐν τῷ ἰδικῶς τὰς αἰτίας ἀπηριθμησάμεθα, ἐξ ὧν μόνων ρεπούδια δύνανται πέμπεσθαι ἢ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἢ ἐκ τῆς γυναικός, εἰ δὲ παρὰ τὰς ἀφ' ἡμῶν διωρισμένα, αἰτίας τολμήσουσι τινες διαλύειν τὸν γάμον...»².

Ἡ Νεαρὰ 123,40, δι' ἧς ὁ γάμος τοῦ μοναχοῦ ἐλύετο καὶ δίχα ρεπουδίου, ἐμμέσως κατηργήθη ὑπὸ τῆς ἀνωτέρω 134,11. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν δεχθῶμεν ἐφαρμογὴν τοῦ κανόνος *Lex generalis non derogat priori speciali* καὶ αὐθις πλὴν τοῦ ρεπουδίου ἀπαιτεῖται διάζευξις.

Ἡ Νεαρὰ 123,50 ἐν συνεχείᾳ ρυθμίζουσα τὰ περιουσιακὰ ἀποτελέσματα τοῦ γάμου τοῦ ἐπιλεξαμένου τὸν μοναχικὸν βίον καθορίζει τὰ ἐξῆς: «Καὶ εἰ μὲν ὁ ἀνὴρ τὸν μοναχικὸν ἐπιλέξεται βίον, ἀποκαθιστάτω τῇ γυναικὶ καὶ τὴν

σεως ἀπρητεῖτο ἡ ἀποστολὴ τοῦ ρεπουδίου, ὡς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς περιπτώσεις διάζευξως. Πάντως μετὰ τὰ Βασιλικά, ἡ λύσις τοῦ γάμου δὲν ἐπῆρχετο πλέον διὰ ρεπουδίου, ἀλλὰ διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως. Οὕτω Γ. Πετρόπουλος, Εἰσηγήσεις Ῥωμαϊκοῦ δικαίου, 1944, σελ. 1131.

Ἐκ τῆς γραμματικῆς ἐρμηνείας τῆς διατάξεως «καὶ δίχα ρεπουδίου» προκύπτει, ὅτι πρὸ ταύτης ὁ γάμος ἐλύετο μόνον διὰ ρεπουδίου καὶ ὅτι ἡ μοναχικὴ κοινὰ συντελεεῖτο μετὰ τὴν διάζευξιν. Ἀλλως δὲν εἶχε θέσιν ὁ σύνδεσμος «καὶ».

Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐρμηνείας διαπιστοῦμεν, ὅτι ἐλύετο ὁ γάμος δίχα ρεπουδίου τοῦ μέλλοντος νὰ μονάσῃ (εἰς μοναστήριον εἰσέλθαι). Ἐφ' ὅσον ἐλύετο ὁ γάμος πρὸ τῆς μοναχικῆς κοινῆς, ὅτε ὁ ἕτερος τῶν συζύγων οὐδὲως εἶχεν εἰσέτι δεσμευθῆ, ἦτο δυνάτη ἡ ὑπαναχώρησις του, παρατηρουμένου οὕτω τοῦ ἀτόπου τῆς εὐκόλου καὶ ἀναδύνου λύσεως τοῦ γάμου. Ἡ διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ὑποχρέωσις τοῦ διαλυόντος τὸν γάμον του, ὅπως εἰσέλη εἰς μοναστήριον (μεθ' ὃ μέντοι τὸ πρόσωπον τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ μοναστήριον τὸ σχῆμα λάβει), μὴ δυνάμενη νὰ ἐξαναγκασθῇ ἦτο σκιώδης. Ἀλλωστε ἡ χρησιμοποίησις τύπου δυνητικῆς εὐκτικῆς, μαρτυρεῖ τὴν ἀδυναμίαν ἐξαναγκασμοῦ.

1. Ὡς γνωστὸν κατὰ τὸ Βρ. δίκαιον διὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου ἀπρητεῖτο ἡ ἀποστολὴ ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν συζύγων ἐγγράφου εἰδοποιήσεως περὶ τῆς πρὸς διάζευξιν προθέσεώς του. Ἡ εἰδοποίησις αὕτη ἀπεκαλεῖτο ρεπουδίου *repudium*, *libellum repudii*, ἀποστάσιον, ἐγγραφὸν ἀποστασίου. Διὰ τῆς ἀποστολῆς δὲ τοῦ ρεπουδίου ὁ γάμος ἐλύετο. Κατὰ Μαριδάκη, τὸ Διαζύγιον σελ. 23 «διαλύειν γάμον καὶ ρεπουδίου πέμπειν εἶνε ἔννοια ταυτόσημοι». Εἰς τὰς πηγὰς δὲ ἀπαντᾶται καὶ ὡς «διαζύγιον». Οὕτως ἐν τοῖς βασιλικῶς 4.1,11, ὅπου ὁ ὅρος ρεπούδιον ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ τοιοῦτου διαζύγιον.

2. Levy, *Der Hergang der römischen Ehescheidung*, 1925, σελ. 127 ἐπ.: καὶ 134.

προϊκα καὶ εἴ τι ἄλλο ἀπ' αὐτῆς ἔλαβε καὶ πρὸς τούτοις ἐκ τῆς γαμικῆς δωρεᾶς τοσοῦτον μέρος, ὅσον ἐκ τῆς τελευταίας τοῦ ἀνδρὸς ἤρμωσε τῇ γυναικὶ κατὰ τὸ συμφωνον τὸ ἐν τοῖς προικαίως συμβολαίοις ἐμφερόμενον. Εἰ δὲ γυνὴ εἶη ἢ εἰς τὸ μοναστήριον εἰσελθοῦσα, τὸν ὅμοιον τρόπον παρακρατεῖται ὁ ἀνὴρ τὴν γαμικὴν δωρεάν καὶ τὸν κάσσον τῆς προικὸς τὸν ἐπὶ τῆς τελευταίας τῆς γυναικὸς συμφωνηθέντα, καὶ τὸ λοιπὸν τῆς προικὸς τῇ γυναικὶ ἀποκαθιστᾶν παρακελεύομεθα, καὶ εἴ τι ἄλλο ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς γυναικὸς παρ' αὐτῷ εὑρεθῆιη». Ἐκ τῆς ρυθμίσεως δὲ ταύτης τὸ ἀσφαλὲς ἐξάγεται συμπέρασμα, ὅτι ὁ βυζαντινὸς νομοθέτης δὲν ἀποδέχεται τὰς πρὸς νεκρὸν ἐξομοιώσεως τοῦ μοναχοῦ διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας¹. Τοιαύτη ἀποδοχὴ θὰ συνεπήγετο οὐχὶ τὴν ἀνωτέρω σημειωθεῖσαν ρύθμισιν, ἀλλὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν περι κληρονομικῶν δικαίου διατάξεων τοῦ τότε ἰσχύοντος δικαίου. Ἡ διάφορος αὕτη ρύθμισις ἐμμέσως μαρτυρεῖ, τὴν παρὰ τοῦ βυζαντινοῦ νομοθέτου ἀναγνώρισιν δικαιοπρακτικῆς τοῖς μοναχοῖς ἰκανότητος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συμπεραίνομεν, ὅτι κατὰ τὸ Βρ. δίκαιον ἡ ἐπιλογὴ τοῦ μοναχικοῦ βίου, δὲν ἐπάγεται αὐτοδικαίως τὴν λύσιν τοῦ γάμου, ἀλλὰ εἶναι λόγος τῆς διὰ διαζυγίου λύσεως αὐτοῦ. «Κατ' ἀκολουθίαν ὁ γάμος ὑφίσταται καὶ μετὰ τὴν κουράν»², ἐπαγόμενος ἀσφαλῶς ἀπάσας τὰς νομίμους αὐτοῦ συνεπείας³.

Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς εἶδομεν, διὰ τὴν περιβολὴν τοῦ μοναχικοῦ σχήματος ἀπητεῖτο ἡ συγκατάθεσις τοῦ ἐτέρου τῶν συζύγων, ἠναγκάσθη ἡ Ἐκκλησιαστικὴ πρᾶξις, νὰ δεχθῆ ὡς ἔγκυρον τὴν ἀπόκαρσιν τὴν, παρὰ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ ἐτέρου συζύγου γιγνομένην. Πρὸς μετριάσμον δὲ τῶν δεινῶν ἐπακολούθων τῆς ἀκουσίας λύσεως τοῦ γάμου τοῦ ἐπιλεξαμένου τὸν μοναχικὸν βίον χριστιανοῦ, φιλοστόργως φερομένη ἡ Μήτηρ Ἐκκλησία πρὸς τὸν ἐγκαταλειπόμενον ἕτερον σύζυγον, ἐπιτρέπει αὐτὸν πρὸς σύναψιν νέου γάμου. Οὕτω κατὰ Βαλσαμῶνα (Σ. β' 421) «ὁ περιληφθεὶς δύναται πρὸς συζυγίαν ἕτεραν ἐλθεῖν καὶ οὐκ ἀδικεῖται τοσοῦτον». Ὁμοίως καὶ ὁ Ματθαῖος Βλαστάρης (Σ στ' 178) «τὸ περιληφθὲν πρόσωπον δύναται καὶ πρὸς ἕτεραν συζυγίαν ἐλθεῖν».

1. Ἡ διάταξις τῆς ν. 22,5, Βασιλικὰ 28, 7.4. «δοκεῖ τελευταῖν» δὲν ταυτίζεται πρὸς τὴν ἀπόλυτον πρὸς νεκρὸν νομικὴν ἐξομοίωσιν τοῦ μοναχοῦ. «Δοκεῖ τελευταῖν» καὶ οὐχὶ «ἐτελευτήσῃ».

2. Γ. Μαριδάκης, Τὸ Διαζύγιον σελ. 24/5.

3. Ὁ Δ. Γκίνης, Οἱ λόγοι διαζυγίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν (τ. II) τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Μνημόσυνον Περικλέους Βιζυτιῶτου) σελ. 240 δέχεται, ὅτι «Εἰς τὰ Βασιλικὰ, εἰς τὰ ὁποῖα κατεστρώθη τὸ Ἰουστινιάνειον δίκαιον ἀνεγράφησαν ὡς λόγοι διαζυγίου Α) Κοινὸι δι' ἀμφοτέρους τοὺς συζύγους... 4) ἡ Ἐκλογὴ τοῦ μοναχικοῦ βίου». Κατὰ Α. Τούση, Οἰογενετικὸν δίκαιον 1958 σελ. 262 ὅπου. «Bona gratia (ἀγαθὴ χάριτι) διαζύγιον ἀνεγνωρίζετο εἰς περιπτώσιν... ἐν ἐπιλογῇ τοῦ μοναχικοῦ βίου...».

Ἡ ῥύθμισις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἢ ἐμπρέπουσα, διότι δὲν εἶναι πάντοτε δυνατὴ ἢ «εἰς νέαν συζυγίαν» καταφυγὴ τῆς γυναικός, λόγῳ γήρατος, ἀναπηρίας, πτωχείας κλπ. Τίς δὲ θὰ ἐνδιαφερθῆ τότε δι’ αὐτήν, ἐὰν μάλιστα λόγῳ γήρατος ἀναπηρίας ἢ ἀπορίας ἀδυνατῆ νὰ συντηρήσῃ ἑαυτὴν καὶ τὰ τέκνα της; Δοθέντος δὲ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ κοινωνικὴ πρόνοια τότε ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος καὶ ἀάζημιως λύεται γάμος... καὶ διὰ τὸ μονᾶσαι» (Φωτίου Νομοκάνων Σ α’ 297), ἡ περιβολὴ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος παρ’ ἐγγάμου συνεπήγετο διὰ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ὀδυνηρὰ ἐπακόλουθα.

Οἱ λόγοι βεβαίως οὗτοι ἠνάγκασαν τοὺς «παραλειπομένους» εἰς ἀντίδρασιν, ἥς ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἀναγνώρισις ὡς ἐγκύρου, τῆς, παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἐτέρου συζύγου ἀποκάρσεως.

Ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὅμως πηγῶν τῶν μετὰ τὴν πρώτην χιλιετηρίδα αἰώνων, βεβαιούμεθα, ὅτι ἡ λύσις τοῦ γάμου τοῦ ἐπιλεξαμένου τὸν μοναχικὸν βίον, ἐπῆρξετο μόνον διὰ διαζυγίου. Ὁ Βαλσαμῶν (Σ. Β’ 65) μαρτυρεῖ ὅτι «καὶ κατὰ τὸ παλαιὸν οὐκ ἐγένετο αὐτονόμως τὸ διαζύγιον, ἀλλὰ μετὰ δικαστικῆς διαγνώσεως» καὶ (Σ.β’ 420) «τοῦ ἐνὸς τῶν ὁμοζύγων ἀποκειραμένου, λέγομεν ἀγαθῆ χάριτι τὴν διάζευξιν γίνεσθαι». Ὁ Ἰωάννης ὁ Κίτρος (Σ. ε’ 405) ὁμοίως: «εἰ τοίνυν τὸ τοιόνδε διαζύγιον νόμιμόν ἐστι καὶ ἄμεμπτον διὰ τὴν ἀπόκαρσιν». Ὁ Ματθαῖος Βλαστάρης (Σ στ’ 177) τὸ αὐτὸ διδάσκει: «πλὴν οὔτε γυνὴ οὔτε ἀνὴρ δύναται αὐτονόμως ἀναχωρεῖν χωρὶς κρίσεως καὶ ψήφου τῶν δικαστῶν, ὡς διάφοροι τοῦτο θεσπίζουσιν Ἰουστινιάνειοι νεαραί».

Κατὰ τὸν Νομοκάνονα Φωτίου (Σ α’ 249) «ἐὰν τις τῶν συνοικούντων μονάσῃ, πέμπει ῥεπουδίον¹ ὁ ἄλλος καὶ χώρα τοῖς ἀπὸ τελευτοῖς συμφώνοις καὶ τὸ ἐντεῦθεν κέρδος φυλάττεται τοῖς ὡς εἰκὸς οὖσιν ἐκ τῶν αὐτῶν γάμων παισίν, ἢ τὸ κερδᾶνον πρόσωπον μὴ ἐλθὼν εἰς δεῦτερον γάμον καὶ τοῦ ἀνδρὸς μονάζοντος ἢ γυνὴ ἐτέρῳ οὐ γαμεῖται ἐπὶ ἓνα ἐνιαυτόν».

Αἱ σημειωθεῖσαι ἀνωτέρω πηγαὶ προδήλως μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ πρᾶξις οὐδόλως ἀπέστη τῆς ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ νομοθέτου καθιερωθείσης γραμμῆς τῆς διὰ διαζυγίου λύσεως τοῦ γάμου τοῦ ἀποκαρέντος μοναχοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν δεχθῶμεν τὴν ἀντίθετον περὶ αὐτοδικαίας καὶ ἄνευ διαζυγίου λύσεως τοῦ τοιοῦτου γάμου γνώμην, εἴμεθα ἐκ τῶν πραγμάτων ὑποχρεωμένοι νὰ ἀπορρίψωμεν ταύτην. Ὅντως δὲ ἡ μαρτυρουμένη διὰ τῶν πηγῶν μακρὰ συνήθεια τῆς διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως λύσεως τοῦ γάμου τοῦ ἀποκαρέντος μοναχοῦ, ἐδημιούργησεν ὑποχρεωτικῆς ἰσχύος ἔθιμον, ὅπερ κατίσχυσε πάσης προγενεστέρας ἀντιθέτου διατάξεως τοῦ πολιτικοῦ νομοθέτου, ἀρθείσης οὕτω πάσης περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν διατάξεων τούτων ἀμφισβητήσεως. Ἐπεταὶ καὶ ἔθεν, ὅτι ἡ διατάξις τῆς νεαρᾶς 123,40 περὶ «δίχα ῥεπουδίου»

1. Ὁ αὐτὸς ὅμως ἀντιφάσκων (Σ. α’ 25.) λέγει ὅτι «καὶ ὁ γάμος ἐκ τοῦ λαβεῖν τὸν ἓνα τῶν συνοικούντων τὸ μοναχικὸν σχῆμα, λύεται χωρὶς ῥεπουδίου».

λύσεως τοῦ γάμου — ὡς αὐτοδικαίως λύουσα τὸν γάμον τοῦ ἀποκαρέντος ἐρμηνευομένη — κατηγορήθη δι' ἀντιθέτου ἔθιμου.

Συνελόντι εἰπεῖν, ἀπὸ τῶν πρώτων μοναχικῶν χρόνων καὶ μέχρι τῆς Τουρκοκρατίας, διὰ τὴν ἀπόκασιν τοῦ ἐπιλεξαμένου τὸν μοναχικὸν βίον ἐγγάμου, ἔδει νὰ προηγηθῇ διατάξις, τοῦ παρὰ ταύτην δὲ ἀποκαρέντος ὁ γάμος ἐλύετο μόνον διὰ διαζυγίου καὶ οὐχὶ αὐτοδικαίως.

III. Ἡ λύσις τοῦ γάμου τοῦ μοναχοῦ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τουρκικῆς ἐπὶ τοῦ πατρίου ἡμῶν ἐδάφους κατακτήσεως τὰς ἰδιωτικὰς σχέσεις τῶν ἐλλήνων πολιτῶν ἐξηκολούθησε διέπον τὸ Βρ. δίκαιον, συμπληρούμενον καὶ καταργούμενον ἀναλόγως, ὑπὸ τοῦ διαμορφουμένου ἔθιμοῦ δικαίου.

Πλεῖσται ὅσαι συλλογαὶ ἀνεπίσημοι καὶ κωδικοποιήσεις τοῦ δικαίου τούτου ἐδημοσιεύθησαν, διεκδικοῦσαι τὴν παρὰ τῶν δικαστῶν χρησιμοποίησίν των, ὡς περιλαμβάνουσαι τὰς ἰσχυοῦσας διατάξεις τοῦ δικαίου τούτου. Πρώτη καὶ μᾶλλον σοβαρὰ ἦτο ἡ, μέχρι πρό τινος ἰσχύουσα, Ἐξάβιβλος τοῦ Ἀρμενοπούλου, ἐκδοθεῖσα ἐν ἔτει 1345— ἦτοι πρὸ τῆς Τουρκοκρατίας¹. Ἐν αὐτῇ (4.15.9) περιελήφθησαν αἱ τοῦ γάμου τοῦ μοναχοῦ λύουσαι Νεαραὶ (22 καὶ 123) τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καθ' ἃς, ὡς εἶδομεν, ὁ γάμος τοῦ ἀποκαρέντος μοναχοῦ λύεται μόνον διὰ διαζυγίου. Ἐὰν ὁ Ἀρμενόπουλος ἐγνωρίζεν ὑπαρχούσας ἀντιθέτους διατάξεις — περὶ αὐτοδικαίας λύσεως τοῦ γάμου δηλαδὴ — ὥφειλε νὰ μὴ ἀγνοήσῃ τὸ διαμορφωθὲν ἔθιμον τῆς διὰ διαζυγίου λύσεως τοῦ τοιοῦτου γάμου.

Ἡ κατὰ τὸν χρόνον τῆς Τουρκοκρατίας πρακτικὴ δὲν φέρεται ὁμοίως τὸ θέμα χειρισθεῖσα. Τοῦτο καταδεικνύεται ἐκ τῆς ἐπισκοπῆσεως προσιτῶν τινῶν ἡμῖν πηγῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Ὁ ἀνέκδοτος Νομοκάνων τοῦ Κουνάλη Κριτοπούλου (ἔτους 1498) περιέχει διάταξιν (κεφ. ΙΔ' § 110β) «περὶ τοῦ χωριζομένου διὰ νὰ γένη καλόγερος ἢ καλογραῖα», ἐξ ἧς μετὰ βεβαιότητος δύναται νὰ συναχθῇ, ὅτι ὁ γάμος τοῦ ἀποκαρέντος ἐπιφέρει αὐτομάτως τὴν λύσιν τοῦ γάμου. Ἡ ἀσάφης αὕτη διάταξις ἔχει οὕτω: «χωρίζεται τὴν γυναῖκα του καὶ ἄλλος ἄνδρας, ὅταν θελήσῃ νὰ γένη καλόγερος, ἢ γυνὴ τὸν ἄνδρα της, ὅταν θελήσῃ νὰ γένη καλο-

1. «Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Ἐπιτομία μετὰ σταθερότητος ἐφήρμοσε τὴν ἐξάβιβλον τοῦ Ἀρμενοπούλου, εἰς τοῦτο δὲ ὀφείλεται κατὰ κύριον λόγον ἡ διατήρησις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τῆς ἐνότητος τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου». Κ. Τριανταφυλλοπούλου: Ἡ ἐξάβιβλος τοῦ Ἀρμενοπούλου καὶ ἡ νομικὴ σχέσις ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα, Θεσ/κη 1960, σελ. 19. Περὶ τοῦ Ἀρμενοπούλου βλ. πλὴν ἄλλων, τὴν ἐν Κ. Τριανταφυλλοπούλου. Ἡ ἐξάβιβλος τοῦ Ἀρμενοπούλου καὶ ἡ νομικὴ σχέσις ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὸν Δέκατον Τέταρτον αἰῶνα, Θεσ/κη 1960, σελ. 19 σημ. 19. βιβλιογραφίαν.

γραῖα καὶ ἂν δὲν θέλῃ νὰ γένη καλόγερος τὸ ἓνα μέρος, μόνον ἀρκεῖ ὅπου ἐπιθυμεῖ νὰ γίνῃ καὶ νὰ βρασοφορέσῃ καὶ τότε νὰ δόσῃς ἄδειαν τὸ πρόσωπον ὅπου ἀπομένει, νὰ πάρῃ νόμιμον ἄνδρα ἢ γυναῖκα καὶ τὸ ὅποῖον μέρος ἀπομείνῃ εἰς τὸ τάγμα τῶν λαϊκῶν, νὰ ἔχῃ ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου γένη καλόγερος, εἴ τι ἤθελεν ἔχει καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου του, διότι ὅπου γένει καλόγερος, εἰς τὸ μέρος ὅπου ἀπομείνει, ὡσὰν ἀποθάνῃ λογίζεται...»¹.

Καίτοι ἐν τῷ προοιμίῳ τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀναφέρεται μόνον εἰς τοὺς λόγους διαζυγίου, ἐν τούτοις ἐκ τῆς ὡς ἄνω διατυπώσεως δὲν πειθόμεθα περὶ ἀναφορᾶς ταύτης εἰς τοὺς λόγους τούτους. Καὶ τοῦτο διότι ἐὰν ἐχώρει ἢ λύσις τοῦ γάμου διὰ διαζυγίου, περιττὴ θὰ ἦτο ἡ ἐντολὴ πρὸς χορήγησιν ἀδείας συνάψεως γάμου (καὶ τότε νὰ δόσῃς ἄδειαν... νὰ πάρῃ νόμιμον ἄνδρα ἢ γυναῖκα).

Τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Νομοκάνων Μανουὴλ τοῦ Μαλαξοῦ (ἔτους 1562) ἐν κεφ. ΡΟΗ' ξ' 7α ἐν τέλει, καθ' ὃ «Τοῦτο μόνον εἰς τὴν καλογηρικὴν γίνεται, ὥστε νὰ χωρίζωνται χωρὶς κρίσιν, καθὼς λέγουσιν οἱ νόμοι, ὅτι διαλύεται γάμος, τούτεστι χωρίζεται, καὶ χωρὶς διαζυγίου, ἦγουν ἀπολυτικῶν γράμματός, ἔταν λάβῃ τὸ σχῆμα καὶ γένη καλόγερος, ἢ ὁ ἄνδρας ἢ ἡ γυναῖκα»². Διὰ τῆς φράσεως «καθὼς λέγουσιν οἱ νόμοι» ἐννοεῖ προφανῶς τὰς ἐν τῇ Ἐξαβίβλῳ τοῦ Ἀρμενοπούλου διατάξεις τῶν νεαρῶν, αἵτινες, ὡς εἶδομεν, τὸ ἀντίθετον «λέγουσιν».

Τὸ Νόμιμον κατὰ στοιχεῖον τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλά (ἔτους 1575) περιλαμβάνει εἰς τοὺς λόγους διαζυγίου καὶ τὴν μοναχικὴν κουράν: «Ὅταν τὸ ἐν ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἀποκαρῆσαι θελήσῃ νὰ γενῆ μοναχὸς καὶ νὰ πάγῃ εἰς μοναστήριον»³. Ἡ συλλογὴ αὕτη δὲν ἀναγνωρίζει λόγους αὐθαιρέτου καὶ μονομεροῦς λύσεως τοῦ γάμου, διότι αὐτὴν συνήθειαν ἔχει ὁ Νόμος, οὔτε ὁ ἄνδρας νὰ ἀναχωρῇ τῆς γυναίκος, οὔτε αὐτὴ τοῦ ἀνδρός χωρὶς κρίσεως καὶ ἀποφάσεως τῶν δικαστῶν καὶ κριτῶν»⁴. Λίαν ὀρθῶς δέ.

Ἡ Βακτηρία Ἀρχιερέων (ἔτους 1645) ἀναγνωρίζει ἐν προκειμένῳ τὴν αὐτοδικαίαν λύσιν τοῦ γάμου. Τὸ κεφ. ΝΒ' ὀρίζει: «χωρίζεται τὴν γυναῖκα τοῦ ὁ ἄνδρας, ἢ τὸν ἄνδρα τῆς ἢ γυνῆ, ἔταν θελήσῃ νὰ γένη καλόγερος ἢ καλογραῖα, ἂν καὶ οὐδὲν θέλῃ τὸ ἓνα μέρος, ἀρκεῖ νὰ κουρευθῆ ἐκεῖνος ὅπου θέλει νὰ γένη καλόγερος, νὰ βρασοφορέσῃ καὶ τότε νὰ δόσῃς ἄδειαν τὸ πρόσωπον ὅπου ἀπομείνει νὰ ὑπανδρευθῆ νομίμως καὶ ὅποιον μέρος ἀπομείνῃ νὰ ὑπανδρευθῆ νομίμως καὶ ὅποιον μέρος ἀπομείνῃ εἰς τὸ τάγμα τῶν καλογέρων εἴ τι ἤθελεν

1. Δ. Γκίνη, ἄνωτ. σελ. 263.

2. Δ. Γκίνη ἄνωτ. σελ. 267. Καὶ τὸ ΡΗΒ κεφ. τοῦ Νομοκάνωνος τὸ αὐτὸ θέμα ρυθμίζει.

3. Δ. Γκίνη, ἄνωτ. σελ. 274.

4. Ἄνωτ. σελ. 275.

ἔχει καὶ ἀπὸ τὸν θάνατον τούτου, διότι ὁποῦ γένη καλόγερος, εἰς τὸ μέρος ὁποῦ ἀπομείνη, ὡσὰν πῶς νὰ ἀποθάνῃ ἔφη λογίζεται...»¹. Ἡ διάταξις αὕτη εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ Κουνάλη Κριτοπούλου, ἣν προηγουμένως ἠρουνήσαμεν.

Τὸ Νομικὸν Θεοφίλου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων (1788)² σελ. 68 § 18 παραπέμπει εἰς τὴν Νεαράν 22 τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ὀρίζει: «λύεται εὐλόγως ὁ γάμος, ὅταν ἐν πρόσωπον θέλῃ νὰ μονάσῃ εἰς μοναστήριον, διαλέγοντας τὴν ψυχωφελεστέραν ζώην· ἀλλ' ἀφίγη κατὶ κέρδος εἰς τὸ πρόσωπον ὁποῦ χωρίζει καὶ ἐν κόσμῳ ἀφίγει».

Καίτοι διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ἀναγνωρίζεται ἡ αὐτοδικαία λύσις τοῦ γάμου, ἐν τούτοις, ἐν τῷ εἰδικῷ «Περὶ Διαζυγίων τοῦ Ἀνδρόγυνου» κεφαλαίῳ (σελ. 89 § 3) ὀρίζει, ὅτι «χωρίζεται τὸ ἀνδρόγυνον, ὅταν ἐν πρόσωπον θέλῃ μονάσῃ» καὶ ἐν συνεχείᾳ (§ 3) «ἂν χωρισθῇ ἀνδρόγυνον χωρὶς ἐκκλησιαστικὸν γράμμα διαζύγιον πάλιν συνοικοῦσι καὶ ἀνδρόγυνον εἶναι καὶ μὴ διδῆς ἄλλον σύζυγον εἰς τὸν αἰτοῦντα». Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τούτων τῶν διατάξεων ὁμοίως, ἔπεται, ὅτι μόνον διὰ διαζυγίου λύεται ὁ γάμος τοῦ περιβληθέντος τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

Ἡ μελέτη τῶν ἀνωτέρω κειμένων πείθει ἡμᾶς, ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας ἡ ἐκκλησιαστικὴ πρακτικὴ δὲν ἐτηρήθη σταθερὰ ἐν προκειμένῳ. Δεῖγμα καὶ τοῦτο τῆς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην κρίσεως τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου. Πάντως γεγονὸς εἶναι, ὅτι καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ὁ γάμος τοῦ μοναχοῦ ἐλύετο διὰ δικαστικῆς συνήθως ἀποφάσεως.

(Συνεχίζεται)

1. Ἄνωτ. σελ. 277.

2. Κριτικὴ ἐκδόσις ὑπὸ Δ.Σ. Γκίνη. Ἐξεδόθη ὡς Παράρτημα τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1960.